
Савченко С. В., Решетілова О. М.

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності, Національна металургійна академія України (м. Дніпро, Україна)

БІБЛІОТЕКА НА ТЛІ КРИЗИ МАСОВОГО ЧИТАННЯ

Розглядається проблема занепаду масового читання та долі бібліотечної системи, що сформувалася в період домінування текстової інформації, модернізації та науково-технологічного прориву. Парадигма функціонування бібліотеки не є адекватною сучасній ситуації.

Ключові слова: бібліотека; криза; масове читання; занепад; реформа

Savchenko S. V., Reshetilova O. M.

Department of Documentation and Information Activity, National Metallurgical Academy of Ukraine (Dnipro, Ukraine)

LIBRARY ON THE BACKGROUND OF THE CRISIS OF MASS READING

The problem of the decline of mass reading and the fate of the library system, which was formed during the period of dominance of textual information, modernization and scientific and technological breakthrough, is considered. The paradigm of library operation is not adequate to the current situation.

Keywords: library; crisis; mass reading; decline; reform

Короткий історичний період синхронної взаємодії таких чинників як фонетичний алфавіт, монополія текстової інформації, масова грамотність та відсутність телебачення зумовили той інтелектуально-технологічний прорив, плодами якого ми користуємося й донині. Як писав Маршалл Маклуен у «Галактиці Гутенберга», інтелектуальні, головню аналітичні, здібності людини формуються з раннього дитинства завдяки зануренню в культуру, що орієнтує на активне текстове сприйняття інформації [3, с. 16]. Фонетичний алфавіт дозволяє оперувати найдрібнішими одиницями інтелектуального досвіду – графемами і фонемами, рекомбінація яких на етапі творчого синтезу народжує елементи нового знання. На думку Маклуена, в усних культурах та культурах з іншим типом писемності, наприклад, піктографічним чи ієрогліфічним, це неможливо. Інтелектуальними промоторами цього прориву стала Бібліотека та Університет («модель В. Гумбольдта») – як утілення тенденції автономізації громадянського суспільства від особи і влади володаря. За словами Петера Шмідта, публічна бібліотека постає лише там, де «політична влада втрачає персональний характер», обирається демократично і періодично змінюється, де з'являється автономний міський культурний простір, який уможливив вільний інтелектуальний, релігійний та духовний пошук [2]. «Перш за все, це

стосується деяких німецьких середньовічних міст, де вперше під впливом ранньої форми капіталізму в міській економіці розвиваються демократичні форми управління. Саме тут, в вільних містах імперії, демократія, сучасна ідея держави, а разом з нею і публічна бібліотека вперше стають реальністю» [2].

Обриси нашої вітчизняної бібліотечної системи сформувалися, на жаль, за принципово інших обставин. Цілеспрямованої бібліотечної політики в Російській імперії не було. А в СРСР державний патерналізм та світоглядна монополія влади породили тип «войовничої бібліотеки» (термін П. Шмідта), функція якої полягала в ідеологічному супроводі будівництва соціально-політичної утопії. Це, безумовно, надає теперішній кризі бібліотеки та масового читання додаткового трагізму.

Сучасна ситуація характеризується поверненням домінування слухового, пасивного сприйняття інформації. Великі й складні тексти втрачають масового читача. Та й сам процес читання став іншим. Як образно висловився Борис Дубін, людство перейшло від книги до телекартинки, від бібліотеки до електронного посилання [1]. Через новітні електронні засоби ми повертаємося до світу неписьменних людей, а Ера Гутенберга з її культом друкованого слова стає історією. Занепад «людини, що читає» (Homo legens) на тлі Постмодерну призвів до фрагментації тих «уявлених спільнот», що були витвором європейського раціоналізму, романтизму та націоналізму XVIII – першої половини XX століття. Відбулося катастрофічне скорочення меж спільного в соціумі: сенсів, інтересів, ідей, символів, власне, спільного міфологічного простору [1].

Отже, бібліотека відображає історію модернізації – переходу від аграрного, неграмотного, архаїчного та фрагментаризованого соціуму до модерної, освіченої, науково-орієнтованої, індустріальної та постіндустріальної спільноти. Дослідники вважають, що на початку XXI ст. вона «втратила роль головного джерела інформації та транслятора знань». За висловом В. Стельмах, «бібліотека стала однією з інституційних точок, в якій особливо гостро проявилася зміна ціннісних орієнтацій, перервність літературної традиції та руйнації символічного статусу читання» [4].

Шляхи реформування бібліотеки на тлі занепаду масового читання – неймовірно складна проблема. На думку Б. Дубіна, «для входження в проблематику бібліотек необхідні дві речі: або "довгий час" істориків, що дозволить побачити зміну різних типів бібліотек, їхньої структури та організації (склад користувачів, характер комплектування, принципи зберігання, джерела фінансування, пороги доступності тощо), або погляд соціолога, для якого в бібліотеках відкриваються проєктовані структури комунікацій, відтворення етосу соціальних утворень, цінностей, норм, інформаційних ресурсів

освічених прошарків, метафізика та антропологія соціальності, що змінюються від одного соціального режиму до іншого» [4].

Тож бібліотеки мусять стикатися з реформами, що не мають стосунку до модернізації головної функції: бути оперативним інформаційно-комунікативним посередником між автором, видавцем та користувачем. Ігнорування інституційної специфіки бібліотеки та особливостей має сумні наслідки. Наприклад, провідним інструментом поповнення бібліотечного фонду є тендерна система. За умовами тендерної закупівлі, книга прирівнюється до будь-якого товару. Інформаційна природа книги (унікальний матеріалізований продукт людського інтелекту) тендерною системою не враховується. В межах її координат книга дорівнює будь-якій іншій книзі, як цеглина дорівнює іншій цеглині. Таким чином, тендери призводять до здорожчання книги.

Важливою є проблема доступності бібліотечних фондів для вільного і безкоштовного використання, в тому числі – копіювання технічними засобами користувачів. Відповідно до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», функція бібліотеки – «забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів», а не боротьба з потенційними порушниками авторських прав. Нарешті, оперативне оновлення фондів має відбуватися за рахунок безпосередньої співпраці між бібліотекою та конкретними авторами і видавництвами, книги яких цікавлять конкретного читача в потрібний йому термін. Інформаційна функція бібліотеки не повинна приноситься в жертву будь-яким стороннім принципам і цінностям, якими би чудовими вони не були. Бібліотечне комплектування має функціонувати в межах системи бібліометричного моніторингу та інформаційних запитів, а не боротьби з корупцією та ідейного вишколу громадян. За Каршtedтом, політичне виховання громадян через бібліотеку виходить на передній план в країнах з проблемною демократією, де влада сприймає народ як неповнолітнього підлітка, що потребує особливої опіки, аж поки той не подорослішає у розумовому та світоглядному сенсі [2]. Таким чином, місце бібліотеки не в колі державних інституцій, що здійснюють інформаційний супровід побіжної політики, а її органічне місце – у просторі саморегульованої наукової спільноти, об'єднаної пошуком істини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубин Б. От книги и библиотек к телевизионной картинке и электронной ссылке. URL: <https://www.rsuh.ru/vshek/scientific-and-publishing-activity/seminar-vshek/Boris-Dubin/boris-dubin-paragraphs/> (дата звернення: 15.09.2021).

2. Карштедт П. Историческая социология библиотек (вступ. заметка Н. Зоркой). *Новое литературное обозрение*. 2005. № 4. URL: <https://polit.ru/article/2005/11/18/karshtedt/> (дата звернення: 15.09.2021).

3. Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга. Сотворение человека печатной культуры : [пер. с англ.]. Київ, 2004. 432 с.

4. Стельмах В. Современная библиотека и ее пользователи. URL: <https://polit.ru/article/2004/03/30/library/> (дата звернення: 15.09.2021).